

שלא שינו לשונם

כידוע הגורם לסגירתה של ישיבת וולוז'ין היתה דרישת הממשלה הרוסית, כי ילמדו בישיבה השכלה רוסית. פעם שלחו מטעם הממשלה, פרופסור שידבר לפני הבחורים, על יופי השפה והתרבות הרוסית. כשחזר למשרד החינוך, דיבר סרה על הישיבה, וטען כי רוב הבחורים ישנו בזמן הרצאתו...

מיד התחוללה סערה, והפקידים הזמינו את ראש הישיבה, הגאון הנצי"ב למשרדי הממשל, להסביר מה ארע בזמן ההרצאה, אולי הוא יוכל ללמד על בני הישיבה זכות.

הנצי"ב הכחיש את הטענות, ואמר: "לא זו בלבד שכל הבחורים הקשיבו לדברי הפרופסור, ויודעים את תוכן דבריו, אלא יש לי בחור ששמו זליג ראובן בנגיס, שיכול להגיד את כל ההרצאה, מסופה לתחילתה, מילה במילה!"

הפקידים הרוסים שרצו לראות דבר מדהים שכזה, הבהילו את הבחור למשרדי הממשל. ואכן רבי זליג ראובן אמר את כל ההרצאה ברוסית, בשפה רהוטה, מסופה לתחילתה... הדבר עשה על הפקידים רושם אדיר, והקולות שדרשו את סגירת הישיבה נרגעו מעט.

שנים אחר כך, היה רגיל הרב בנגיס לומר בבדיחות: "בגללי נסגרה ישיבת וולוז'ין..." כי ברגע שעזב את הישיבה, לא נשאר אף אחד בישיבה שיוכל לרמוז את הממשלה, לחשוב שלומדים בישיבה רוסית... (מפי הגאון רבי ישראל גרוסמן - "קונטרס יחי ראובן" "ישורון")

"ויואל משה" (כ"א)

אחת מ"ח גזירות שגזרו חכמים היא על לשונם. (ירושלמי שבת א' ד') **שיהיו ישראל מובדלים מעכו"ם בלבוש**, מנהג ודיבור. (ב"ח קע"ח מסמ"ג)

כתב החת"ס: גם הקדמונים היו בקיאים בשפת לעז, אך הם בכוונה שיבשו אותה מפני גזירת י"ח דבר. (שו"ת חת"ס אה"ע"ז ח"ב י"א ועוד)

תמה האדמו"ר רבי יואל מסאטמר בספרו "ויואל משה": לכאורה אינו מובן, אם אכן הקדמונים לא רצו לדבר בלשון לעז, מדוע לא דיברו בלשון הקודש, ולמה להם לדבר בשפה משובשת?

ותירץ: יש לומר שהחת"ס לשיטתו, שכתב (הגהות או"ח פ"ה) 'מ'ידת חסידות שאין לדבר בלשון הקודש במקום טינופת, ונראה לי שלכן הנהיגו אבותינו שלא לדבר בלשון הקודש ונשכחה מאיתנו, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים.'

לפי זה מובן מדוע הם דיברו בלשון לעז משובשת, כי לא היתה להם ברירה אחרת. ("ויואל משה" מאמר לשה"ק י"ז)

אם יהודי מדבר בלשון האומה שדר בה אך בעגה ובסגנון שיהודים מדברים וניכר שהוא יהודי הדבר מותר. וכמו שעתה המנהג בכל אשכנז שהיהודים מדברים באידיש, וכן הספרדים מדברים בלדינו. כי הגזירה היתה לא שצריך לדבר דווקא בלשון הקודש אלא רק שלא ידבר כלשונם והברתם של הגויים.

במדינות אלו, גם המון העם נזהרים מלדבר בלשונם בשבת ויום טוב ובפרט בימים הנוראים! (שו"ת "התעוררות תשובה" יו"ד פ"ח)

בספרים הקדושים מובא שיש ענין לדבר בשבת בלשון הקודש. **"במאור ושמש" רמזי פסח, ביאר**: כוונת חז"ל שאמרו "שלא שינו את לשונם במצרים" היא על תוכן ומהות הדברים, ואם שומר עצמו מדיבורים האסורים, אז אף אם מדבר בכל הלשונות, זה נקרא לשון הקודש!

סיפר הגאון "שרידי אש": "בזמן שהייתי בעיר המרפא מרינבד, דיברתי בשבת בלימוד עם האדמו"ר ה"אמרי אמת" מגור, ואמר לי כי בשבת הוא מדבר רק בלשון הקודש, כדי שלא ימשכו לדבר דברי חול". (שו"ת "תשובות ונהגות" ח"א תקל"ח)

השבת, מנהג אלג'ר לתרגם בקריאת התורה לערבית וארמית את הפסוקים של התגלות ה' למשה רבינו בהר חורב. (לוח)

שלא שינו שמם

ויכוח פרץ בעיר טירנו, חלק מבני הקהילה דרשו שהחזן יזכיר ב"הזכרת נשמות" גם את שם המשפחה של הנפטרים. הדיין רבי אליהו רייך, הסתפק אם יש להתנגד ולמחות על כך?

השיבו הגאון רבי שמעון גרינפלד: שמות משפחה נגזרו עלינו על ידי הממשלה. ופשוט בעיני שמה שאמרו חז"ל שישיראל לא שינו את שמם במצרים, הכוונה שגם לא נקראו בשמות משפחה. ואם כך, איך אפשר להזכיר שם זה בתפילה שמהותה שהנשמה תמצא בין צדיקים בגן עדן, הרי זה תרתי דסתרי!?

אמנם יש ללמד זכות על אותם האנשים, שכוונתם בזה לא להדמות חלילה לגויים, אלא שידעו מתפללי בית הכנסת למי עורכים את ההזכרה, ועל שם מי נודבים ותורמים לעניים.

לכן אם אי אפשר למונעם, יהיה הנוסח כך: "את נשמת ראובן בן יעקב, המכונה רוזנברג", כעין שעושים בגיטין, והיה ראוי להקפיד בכך, כי אם לא נקפיד, אחרי זמן גם ירצו להעלות לתורה בשמות משפחה... (שו"ת מהרש"ג ח"ב קצ"ד)

לפני כמאתיים ועשרים שנה יצאו חוקי אזרחות ברוב מדינות מערב אירופה, הם כללו בין השאר חובה לקבוע שמות משפחה.

פקידי השלטון רשמו את שמות המשפחה, שברוב המקרים כבר היו מקובלים אצל היהודים מאות שנים קודם. השמות נקבעו לפי המקום ממנו באו, או המקצוע, או לפי שם האב, גם הצבע או השלט של הבית שימש כמקור לשם משפחה...

היו ערים שסימנו את הבתים בתמונות של חיות, וזה מפני שהיהודים סירבו ופחדו לקבוע מספרים על דלתות ביתם.

לפעמים הפקיד האנטישמי רצה להעליב או ללגלג על היהודי שבא להרשם, ולכן הופיעו שמות דוגמת - שלכטר: אדם רע, שמוטיץ: מלוכלך, לאפה: קוף, קרומר: עקום...

אפילו שם יפה כמוורגנשטרן [כוכב השחר], נועד לבזות את נושאו. כי 'מורגנשטרן' הוא למעשה מקל שבראשו כדור ברזל ממוסמר, ששימש באותם שנים ככלי נשק בידי השוטרים, כדי לסלק לפנות בוקר, את השיכורים שהיו מוטלים בצידי הרחוב...

בפרס החלו השלטונות לרשום שמות משפחה לפני כמאה ועשרים שנה. ואנו מוצאים שמות כמו: 'למנצח', 'יום זה מכובד', 'ישמח משה'... תמהו רבים, מה פשר הדבר? משערים, כי היהודים פתחו ספרי קודש, ובחרו במילה הראשונה שהופיעה בראש הדף כשם משפחתם, והאמינו שהדבר ישימש כסגולה טובה לעתיד... (ס"ה)

סבו של הגאון רבי יצחק שמלקיש, בעל ה"בית יצחק" היה ר' סנדר רוקח, נכדו של הגאון רבי אלעזר רוקח מאמסטרדם. את שם משפחתו החליף ר' סנדר מרוקח לשמלקיש. השם שמלקיש היה שייך ליהודי מלבוב שנפטר ולא השאיר יורש. בדרך זו יכל להשתקע בלבוב על פי החוק דאז. ("בית יצחק" עה"ת)

הגאון הצדיק רבי מוטליה אושמינר חיבר בימי נעוריו ספר בדרך הפלפול בשם "עלי שושן" ועל שם ספרו זה כינוהו רבותיו וחבריו בשם 'רוזנבלט', עד ימינו נקרא בשם זה בפי רבים... (מתוך "תולדות הגאון הצדיק רבי מרדכי וויצ'ל")

"של נעליך מעל רגליך". (ג' ה')

מתוך חידושי הרבנים של הגאון רבי מוטליה אושמינר על הפרשה נביא אחד: **נאמר 'של נעליך'** ולא נכתב 'חלוקי', כי יש הבדל ביניהם: חליצה היא בידיים דווקא, כפי שמצינו בדיני חליצה, שהאישה צריכה לחלוץ בידיים מרגלי היבם, ואילו 'של' היא השלת הדבר, בלא ידים, כאילו מעצמו.

רמזו בזה שהנוגע בנעל צריך ליטול את ידיו, לכן ה' אמר למשה 'של נעליך' ולא 'חלוקי נעליך', כי אין זה כבוד לשכינה להמתין שילך לחפש מים, או אפילו אם די לנקות בעפר ובעשב, אין זה כבוד השכינה שיכפוף קומתו לנקות את עצמו. ('נטיעי נעמנים' תשס"ו)

"של נעליך מעל רגליך כי ... אדמת קדש הוא" (ג'ה)

תושביה הערבים של העיר באגיה שבאלג'יר, חירפו ולעגו ליהודי העיר על שהם נכנסים לבית הכנסת עם נעליים ולא מכבדים אותו כמקום קדוש. אשר על כן הסכימו בני הקהילה שלא להכנס לבית הכנסת אלא כשהם יחפים, כמנהג הערבים. **לאחר זמן** יצאו עוררים על מנהג זה, באומרים שאין בזיון להכנס בנעליים לבית כנסת, שהרי הרמב"ם התיר זאת.

השיב הרשב"ש: ראשית, דעו לכם, הכבוד והבזיון האמיתי הוא כבוד ובזיון הנפש. אבל יש כבוד מדומה, שאם אדם לובש בגדים יפים הוא מכובד בעיני הבריות, ואם ילבש סמרטוטים הוא מבוזה. אבל בעצם מהות האדם, זה לא משנה מה הוא לובש, וכלל זה הינו בכל שטחי החיים.

וידוע הוא שצריך לפאר ולרומם ולכבד את בית הכנסת, והכבוד והבזיון נקבעים לפי מחשבת האנשים, כל מקום ומנהגו הוא, לדוגמא - יש בגדים שאדם הלובשם במקום אחד הם מפוארים, ובמקום אחר מגונים ומזוירים.

לפיכך, דברים שאנו מחשיבים לבזיון, לא נעשה אותם בבית הכנסת לפני ה', ומה שאנו מחשיבים לכבוד, ראוי ונכון לעשותם. **וכיון שבארצות הישמעאלים** אדם נכנס לבית חברו רק כשהוא יחף ואפילו שחברו הינו פחות שבפחותים, הרי זו חרפה אם לבית הכנסת יכנסו בנעליים. ואילו בארצות הנוצרים שאין אצלם בזיון להכנס בנעליים, ואפילו לפני המלך נכנסים בנעליים, יהיה אסור להתפלל יחף.

נמצא שהדין משתנה כפי מנהג המקומות, במה שמחשיבים אותו בני האדם לגנאי או לכבוד, וטוב עשו הקהל שאסרו על הכניסה בנעליים, כי כך הסירו את חרפת האומה מהישמעאלים אשר חרפנו.

(שו"ת הרשב"ש רפ"ה ועיין או"ח צ"א ה' נ"ב)

הלך והזמין חליפה אירופית הדורה, לפי המודה האחרונה, גילח את זקנו ופיאותו והותיר לעצמו שפם גדול כדרך אצילי רוסיה. במשך שבועיים לא ראה שינה לעיניו מרוב דאגה, היה עסוק כל הזמן ללמוד 'גינוני מלכות', את כל הנימוסים הנהוגים בחצר המלכות, הכל כדי שיהיה ראוי והגון לפגישה עם הצארינה.

סוף סוף הגיע לבירה פטרבורג, הלך למכון יופי, שם מירקוהו, עשו לו תסרוקת מהודרת, סידרו את שפמו כדרך האצילים. בכל מקום שהראה את כרטיס הביקור נתנו לו כבוד מלכים.

הנה הגיע מועד הפגישה. בכבוד נכנס לארמון, אל חדר האורחים המהודר. המלכה נכנסה והסתכלה עליו במבט משונה, הוא הרגיש עצמו כאורח לא קרוא, מיד הוציא את כרטיס הביקור שהמלכה חתמה עליו והושיט לה אותו, כאומר הרי הזמנת אותי... היא התבוננה בכרטיס ובחסיד ואמרה: 'כן, נכון, אך נראה שנפלה פה אי הבנה'. אמרה שלום בנימוס ויצאה. מיד נכנס משרת ואמר לו: 'אדוני, הפגישה נסתיימה, החוצה!'

מלא אכזבה חזר לעירו, אל השר ששלח אותו כדי להביע את זעמו על הלצון שחמד על חשבונו וחשבון המלכה. השר שבתחילה לא הכירו... נזף בו קשות: "מה עשית?! למה גזת את זקנך ופיאותך?! למה החלפת את בגדיך?! הרי המלכה ביקשה לראות חסיד כמו שהוא - פרצופים כאלה כמו שאתה נראה כעת יש לה בפטרבורג די והותר..."

את המעשה הזה כתב הג"ר ראובן אליצור לבנו כמשל, וסיים: "את הנמשל אני סומך עליך שתבין כבר בעצמך!" (דוגל מחנה ראובן)

בימים אלו הלכה לעולמה אישה יקרה, נעלה במידותיה, יראת ה', מרת רחל בר. היא נולדה ונפטרה באותו יום על פי התאריך הלוועזי, עשרים ואחד בדצמבר.

שלא שינו לבושם

הצארינה הרוסית היתה מעורה בעניני המלוכה והתעניינה רבות אודות העמים שתחת ממשלת בעלה הצאר. מתוקף מעמדה השתתפה באסיפות גדולי המלוכה אודות גזירות חדשות על היהודים, היא הכירה אמנם אישית כמה וכמה יהודים, אך היו אלו עשירים ומשכילים אשר קיבלו רשות להתגורר בפטרבורג.

באחד הדיונים הזכירו את המילה 'חסידים' אשר הם גדולי המתנגדים לשינויים בלבוש וחינוך. לשאלת המלכה הוסבר לה מה זה 'חסיד', אך היא שהרגישה שההסבר אינו אמיתי, הביעה את רצונה לראות 'חסיד מקורי' ולדבר עמו.

אחד השרים קיבל על עצמו לשלוח לה 'חסיד'. כשחזר לעירו, פקידיו המליצו לו על חסיד אחד פיקח, השולט היטב בשפה הרוסית. הוא שלח לקרוא לו, ומסר לו כרטיס ביקור של המלכה ובו זמן מדוייק של מועד פגישתו עימה.

נרגש ביותר חזר החסיד לביתו והחל להתכונן לפגישה. נכנס לרב להתיעץ עמו. הרב אמר שכדאי לנצל זאת לטובת הכלל, ולבטל בהזדמנות זו את אחת מן הגזירות שהוטלו על היהודים, כמובן שצריך לזה הזירות רבה ללכת בדרך דיפלומטית, וצריכים לשקול היטב איזו גזירה, לקנות לה מתנה מיוחדת ועוד.

בין הדברים העירו הרב שכדי למצוא חן בעיני המלכה עליו לבוא לפנייה יפה ומסודר, 'עליך ללבוש בגדי שבת, לסרק את הזקן'. על זה ענהו "הרב יכול לסמוך עלי, בזה אני מבין יותר ממנו..." תשובתו לא מצאה חן בעיני הרב והוא הזהירו לבל ירבה בהשתדלויות כאלה. החסיד לא הגיב וחשב מה יודע בטלן זה...

כאשר הגאון רבי חיים קניבסקי בא לנחם את משפחתה, נשאל על ידי בנה, הרה"ג יצחק שליט"א האם יש לדבר משמעות. רבי חיים השיב: 'אפשר', הרהר מעט, המשיך ואמר: במדרש מובא שהמלאך סרט סריטה על הכותל, ואמר לאברהם 'לשנה הבאה, כשתגיע חמה לכאן תהא שרה נפקדת'.

(נר לשולחן שבת)

בימי השבעה, הביאו ת"ח עוד מקרים בהם זרחה שנת חמה:

נשאל הרדב"ז, ילמדנו רבינו מאור הגולה, אודות התרגום במגילת אסתר על הפסוק 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך', שתירגם 'באותו לילה בו מתו כל בכורי מצרים', ולכאורה איך זה יתכן, והלא הוא בעצמו פירש למעלה שהיה זה יום שלישי של פסח? **והשיב:** שלישי של פסח היה כפי קביעות השנים והחודשים, אבל בלילה ההוא היה ליל יציאת מצרים כפי חשבון שנות החמה, שס"ה ימים לכל שנה.

(שו"ת רדב"ז ב' תתי"ח)

המוכר בית בערי חומה ... רבי אומר מונה שלש מדינות שישים וחמישה ימים, כמנין שנת חמה, שנאמר 'שנה תמימה'. (עריכין לא) **ר"ה של אתרוג**, האם בשבט של חודשים, או של תקופה? (רי"ה טו)

הבחור בן עליה, אליעזר שלזינגר הי"ד נרצח ביום הולדתו, ח"י שנים למנין שנות חמה. בספר לזכרו הובאו דברי הירושלמי (רי"ה ג' ח) 'לא במהרה אדם נופל ביום גינוסאי שלו' - עמלק מכשף היה, והעמיד למלחמה עם בני ישראל אנשים שהיה אותו יום יום הולדתם, שלא במהרה אדם ניזוק ביום לידתו, שאז המזל השולט באותו יום עוזר לו.

(אש תמיד)